

BUDİZMA'NIN MENŞEİ VE ÖZÜ

Dr. W. RUBEN

Hindoloji Profesörü

Buda, insanlara erkinlik, hem de birçok bakımdan erkinlik vâdetti. O görüyordu ki insan oğlunun başlıca derdi, ihtiyarlık, hastalık, ölümdür. Onun için de insanları bu üç ana dertten kurtarmanın yolunu aradı. Vâkıa o, müthiş bir kudrete sahip bir sihirbaz gibi dünyanın gidişini değiştiremezdi; fakat, insanlara kendilerini ruh bakımından değiştirmeği ve acıları sübjektif olarak ortadan kaldırmağı öğretmiştir. Tarihten önceki zamanlardanberi insanlar bir cennet hülyası kurmaktadırlar; öyle bir cennet ki onda ihtiyarlık, hastalık ve ölüm yoktur. Buda, bu en yüksek selâmete erişmenin, her kişinin elinde olduğunu gösterdi : bunun için istemek, ve Budaya inanmak yeter; o zaman kurtuluşa varılmış olur. Acı nereden gelir? İstekten. İnsan halinden memnun değildir; çalışır, çabalar, fakat hayatta bu çabalamasının meyvalarını elde edecekken aldatıldığını görür, daima ve daima hayal sukutuna uğrar, böylece gerçek bahtiyarlık, amaca varma, insan için yoktur. İşte Buda'nın zamanında terbiye görmüş Hindlilerin çoğundaki kötümser ruh hali böyledir. Bunun üzerinedir ki Buda, insan, ruhu hiç bir zaman doyurmayan bu çabalamaları, istemeleri, iştahları bıraksın demiştir; ve demiştir ki : İnsan isteklerden kurtulursa, acılardan da kurtulur; yani hayal sukutlarından da kurtulmuş olur. Yeni Avrupa devlet bilimi şöyle der: Erkin olmak istiyorsan, iradeni o şekilde idare et ki, devletin kanunlarına, topluluğun icaplarına uysun; bunu yapabilirsen, erkinsin, yani: erkinliğini, devlet çerçevesi içinde sübjektif olarak tadabilirsin. Buda böyle kılgın düşünmüyor. Fakat şöyle vaaz ediyordu: Budist bir keşiş olur ve hemen erkinliğe kavuşursun, yahut da "lâik,, bir Buda müridi olur, binlerce yıl içinde, binlerce yeniden doğmalardan sonra erkinliğe kavuşabilirsin. Bu gibi müridlerin yapabilecekleri ve yapacakları şeyler çok değildir, onlar için şu basit kanunlar vardır: Öldürmeyeceksin; çalmıyacaksın, sarhoş olmayacaksın . . . filân — Ahlâklıca yaşayış sayesinde, bu gibi müridlere, daima daha iyi şekillerde yeniden doğma ve sonunda, günün birinde, keşiş olma imkânı açıktır. İnsanların çoğu ancak Buda'nın "laik,, müridleri olabilirler; ve onların sosyal vazifeleri, keşişlere bakmak, yemek, elbise, oturma yeri ve ilâç sağlamaktır. Keşişler, Budist topluluğunun aristokratlarıdır; bu itibarla da doğrudan doğruya erkinlik hayatını yaşamak hakkına sahiptirler; buna karşılık olarak da toplulukları dışındaki müridlerin gözü önünde örnek olacak gibi yaşamak zorundadırlar. Keşişlerin hayatı "târiki dünya,,

hayatıdır. Yani keşişler her gün dolaşırlar, aynı yerde iki günden fazla kalmazlar, mal ve mülk sahibi, kazanç sahibi değildirler, nafakalarını dilenerek sağlar, bâkir bir ömür sürerler, evlâdı ayâl sahibi değildirler. Keşişler vatanlarını, ailelerini, kastlarını, mesleklerini, mülklerini, bırakır giderler; alelâde insanın bağlı bulunduğu her şeyi terkederler, yani Budist topluluk bir yana bırakılırsa her türlü sosyal bağdan tamamen kurtulmuşlardır. Budist keşişi sıfatıyla bu ahlâk hayatı yanında birde düşünce hayatı yaşamak zorundadırlar. Budizma'nın doğmalarını öğrenmekle mükelleftirler. O da "vecd,, cinsinden bir yoga hali içinde onları fevkalâde canlı olarak düşünmek, böylece de gerçekten, doğmaların içinde yaşamak ve daha bu dünyada kurtuluşa elden geldiği kadar yaklaşmaktır: yer yüzünün ve onun bütün mistiklerinin amacını, onların en yüksek iyi ruh saadeti dedikleri şeyi yaşarlar; Avrupada "extase,, kelimesinin verdiği bu hali Budist, her türlü bağdan yani her türlü acıdan kurtulmuş olarak görmektedir. Buda, keşişlerine sarı bir elbise giymelerini emretmiştir. Buda'nın, yurdunu nasıl terkettiğini, giydiği kiral libasını terkedip iptidailerin yani avcıların sarı elbisesini nasıl giydiğini efsaneler anlatır. Bu keşişler, tıpkı iptidailer gibi dolaşır, cengelin inlerinde, ağaçlar altında yaşarlar. Yani, sosyal bakımdan memnun olmayanlar topluluklarından ayrılıp romantik ve iptidaf şeklinde bir münzevinin hayatı içine dalarlar. Demek ki, Buda'nın zamanındaki şehirli, iptidaf olmuş, yeniden cengele dalmıştır. Bu nasıl oldu?

Aryalılar, Ganj vadisinde Aryalı olmıyan halkla karıştığı vakit, kabilelerin gerilemesi, devletlerle beldelerin yükselişi dolayısıyla de, tarihten önceki çağlarda bilinmiyen *şüphe* ile *münakaşa* başladı. İşte o zamanlar, Buda akidesini yaymakta idi. Aryalılarda Hindin biricik kültür taşıyıcılarını gören eski kurama göre Buda, Aryalı idi. Hind iklimi yüzünden sınırları bozulmuş, tereddi etmiş, böylece de kötümser olmuş bir Aryalı... Şüphe yok ki iklimin tarih üzerine çok önemli etkileri olmuştur. Fakat Budizma gibi ihtişamlı bir olay bu kadar sade bir şekilde açıklanamaz. Her tarih meselesinde olduğu gibi burada da etnologia ile prehistoriayı yardıma çağırarak ve bunların yardımıyla Budizma'yı incelemek gerekir.

O zaman ilk olarak şu meydana çıkar: Budist keşişini karakterlendiren yoga, yani "vecd,, unsuru eski bir Arya kültür unsuru değildir, Aryadan önceki şehir kültüründe bu vardı; yani bu unsurun kökleri, tarihten önceki çağlardadır. Buda, "vecd,, içinde bilincinin (Buda ruhtan bahsetmez!), bedenden açıkca ayrı olan bilincinin, yerin üzerinde bulunan türlü gök kubbelerini ziyaret ettiğini ve her birinde, kubbenin tanrısı ile görüşüğünü yaşar. Buda'nın üstadları, bilincin bu gibi halinden söz etmişlerdi. Buda buna, en yüksek acun tabakasının kurtuluş tabakası olduğunu katmıştır. Bu "vecd,, halini iptidailerde araştırmaya koyduğumuz vakit Şamanizma'nın gösterdiği paralellige

şahit oluruz. Şaman, ruhunu bedeninden ayırıp, yerin üzerinde bulunan türlü gök kubbelerine gönderir; ruhu, bu yerlerde tanrılar ve cinlerle müzakere eder. O halde Buda, bir nevi Şamandır; fakat iptidai değil, çok incelmış bir Şamandır; Budist yoga'nın iptidai Şamanizma'dan çıkmış olmasına bence şüphe edilemez. Aşağı yukarı Buda'nın zamanında, Hind eserleri arasında -hususile Upanişad'ların mistisizmasında- şu gibi dikkati çeken tasarımlara rastlıyoruz: ruh rüyada insanın bedenini terk ediyor, ruh acunlarını dolaşiyor.

Ruh göçü kuramına, yani ölümden sonra ruhun bedenden çıkıp başka bedenlerde yeniden doğduğunu ileri süren kurama ilk olarak o zamanlar rastlıyoruz. Kimse inkâr edemez ki ruhla beden böyle üç nevi, "vecd., halinde, rüyada, ölümden ayrılışı, birbirile akrabadır, yani aynı düşünüş tabakasından: iptidai, tarih öncesi düşünüş seviyesinden çıkmıştır. Bu iptidai ruh göçü fikrinin bugünkü Aryalı olmıyan Hind iptidailerinde bulunduğu ve Şamanizma'nın Evrasia Şimal Amerika'daki alanının kenarında yaşayan iptidailere, meselâ Eskimo'lara ve Yugra budunlarına kadar, birçok teferruatında bile aynı şekilde yaşadığı tesbit edilebilir. Demek ki bu iptidai Hind Şamanizması pek eski bir kültür tabakasına aittir; ben bu Şamanizma'nın taşıyıcıları olarak mezolitik avcılarla yeni taş çağı çobanlarını kabule, yani Şamanizmanın türlü çağlarda iç Asya'dan Hind'e girdiğini kabule meylediyorum. Buda, kendini insanlığın hekimi olarak görüyordu. Şamanın da en önemli vazifelerinden biri hekimliktir. Buda, köylünün sapanıyla, toprakta, yani ananın vücudunda yara açmasının günâh olduğunu öğretirdi.

Tam işte bu düşünüşe iptidai çoban budunlarında rastlıyoruz: bunlar, komşuları olan köylülerin sapanla ziraatini reddederler. Buda'nın hal tercümesinde, onunla aynı zamanda atıyla seyisinin doğduğu söylenir: bu, ilk at çobanı kültürüne ait birçok masalde rastlanan bir motiftir. İşte bu attır ki Buda'yı sonra erkinliğe kavuşturmuştur; seyyis de, atın kuyruğuna asılarak onu takip etmiştir; bu da eski binici budunlarını karakterlendiren bir davranıştır: bu budunlarda piyade, suvariyi bu şekilde takip ederdi.

Buda klanının geleneği de Buda'nın menşeinin Aryalı olmadığı tarafına daha ağır basmaktadır. Buda Sākya'lar ailesinden geliyordu. Bu kelime, sonraları iç Asyadan gelip şimal-garp Hind'i fetheden Saka'ların adıyla karşılaştırılmıştır. Sākya'lar ise, kabile efsanelerinde, bir Saka ağacıyla ilgili olduklarını anlatırlar. Bunların ataları bir harem entrikası yüzünden vatandan koğulmuş, bir Saka ağacında kendine yeni bir yurd bulmuş ve sülâlesini bu ağacın adıyla adlandırmıştır. Bu gibi geleneklere totemist, hem de ağaç totemisti deriz. Sākya'ların en yakın hısımları Koliya'lardır; bunların adı da bir ağaçtan, Kola ağacından, iştikak ettirilmiştir; Koliya'lar derler ki, ataları bu gibi bir ağacın kovuğunda yaşamak ve burada yaşarken, ormanda, koğulmuş ve

ormanda dolaşan Sākya'lara mensup karısını bulmuştur. Buda ailesinin bu kabile efsanesi, Oğuzların kabile efsaneleriyle karşılaştırılabilir: biliyoruz ki Oğuz, karısını bir ağaç kovuğunda bulmuştur; yahut da Kıpçakların kadın atası ele alınabilir: o da çocuğunu, bir ağaç kovuğunda doğurmuştur; efsaneler anlatır ki, Hind'de âdet olduğu gibi sarayın doğuma mahsus bir dairesinde değil, bir ağaç altında doğmuş; Budistlerin anlattıklarına göre, ilk kadın Budistlerden biri, bir ağaçtan doğmuştur. Şuna da işaret edilebilir: Uygurların bir menşe efsanesinde atalarının ağaçta doğumundan bahis vardır. Demek ki Budist menşe efsanesinin en yakın akrabaları Şamancı, İç Asya Türklerinde görülmektedir. Sonra şu da bildirilmektedir: Buda'nın ailesinde, arka arkaya üç kere erkekler, kendilerine akraba olan Saskya ailesinden kız almışlardır. Aryahların evlenme kanunları ve "exogamie," kuralları, babanın anayı aldığı aileden oğulun da kız almasını yasak ederlerdi. Krişna adlı efsanelik kahraman ve tanrıda, Budanın ailesinde gördüğümüzün tamamen aynısını görüyoruz; demek ki Hind'de de bu gibi âdetlere bağlı, Aryalı olmıyan bir tabaka vardı. Hind'in dışında bunun tam bir paralelini ancak, Türk ve Mongol karışması olan Toba'larda görüyorum. Bir tek akraba ailenin hükümdar ailesine küfüv sayılması, böylece prenslerin yalnız o aileden kız alması âdeti eski, tarihten önce iptidai bir halk âdeti midir, yoksa nisbeten daha sonralara ait bir henedan âdeti mi dir, bu nokta henüz kestirilemiyor.

O halde, daima tekrarlanan bir *ikiye ayrılma* görüyoruz: Buda'nın ilk atası bir güneş sülâlesinden geliyor; bunun karşısında da ay sülâlesi bulunuyordu. (Burada Oğuz'un üç oğlunun adlarını hatırlayalım: Güneş, Ay, Yıldız!) Sākya'nın yanında Koliyaları görüyoruz. Buda'nın anası olup Kapilavastu'da yaşayan Sākya kolunun yanında, kadınların neş'et ettikleri Sākya kolu, Davahrada şehrindeki Sākıyalar vardı. Bu *ikiye ayrılma* larda, bir tesadüf eseri değil, etnologyaca iyi tanınmış iki sınıflı kabile teşkilâtının özel bir halini görmek gerekir. Bu teşkilâtın bir kaç şekli vardır. Bunlara nadir olmakla beraber Hind'de iptidailer arasında da rastlanılır. Şu var ki Sākya'nın bu "endogam," iki sınıfına tam bir paralel bulunamıyor; belki gelecek Türkologlar buna muvaffak olurlar. Bu *ikiye ayrılma* nın bir yandan Türklerde, öte yandan Buda'nın kökünde görülmüş olan çift kırallıkla ilgisi belki tesbit olunabilir. Esefle söyleyelim, Sākya'nın devlet durumu hakkındaki haberler pek azdır. Öyle ki onlarda çift kırallık müessesesinin nasıl işlediği hakkında doğru bir fikir edinilememektedir. Türklerdeki durum hakkında çok daha fazla bilgiye sahibiz ve bunu bilhassa Zeki Velidinin, Timur'da, Cengiz Han'da, 14-16 ncı yüzyıl Volga budunlarında, Hazarlar'da çift kırallığa dair araştırmalarına borçluyuz. Neticede şunu görüyoruz: Hana, en yüksek hükümdar sıfatile tâzim edilmektedir; fakat asıl hüküm süren o değildir. Budunun saadet ve felâketinden sihrî bakımdan mes'uldür; budun, felâkette, onun ikinci kırıl olarak yanında

bulunan beye teslim edilmektedir; fakat han, bey mağlûb olunca, onu cezalandırmak zorundadır. Bey, savaşta, barışta devletin işlerini güder. Asıl hâkim o dur; Han ise daha ziyade din ve hak ile meşgul bir "târiki dünya," dır; Han fakirce yaşar. Onun bilge sözleri toplanır; kemikleri ayrıca gömülür; kasti endogamdır. En meşhur han Cengiz'dir; o hem demirci, hem Şamandı. Bu noktalarla Buda'nın hayatı karşılaştırılabilir. Buda da "târiki dünya," gibi, fakir ve bilge olarak yaşardı. Onun da sözleri ayrıca dergiler halinde toplanmıştır. Onun da kemikleri din törenleriyle gömülmüştür; o da bir bakımdan siyasa adamı idi; o da budunun hüküm süren kiralı olmamakla beraber, budunu onu kendi bilgisi olarak tanıyordu, sıkışık zamanlarında ondan akıl danışır, o da bilgece sözlerle akıl öğretirdi. Yabancı kırıllar da Buda'dan akıl danışırlardı. Belli ki Buda, zamanının en önemli siyasa adamlarından biri idi. Bir karşılaştırma unsuru da şudur ki Hind'in kiralı yanında bir de ordunun başının bulunması âdettir; Kiral Hind'de de ülkesinin saadeti, felâketi için sihrî olarak mes'uldür, fakat asıl idare onun elinde değildir. Barışta ve savaşta faal hükümdar, daha ziyade ordunun başıdır. Yahut da Hind'de, faal kırılla saray rahibinin teşkil ettiği çift kırıllık vardır. Son zamanlarda Budist çift kırıllığın indo-germen olduğu- Hindologlarda daima âdet olduğu gibi- ilân edildi ve bu münasebetle Isparta çift kırıllarına işaret edildi. Fakat Isparta çift kırıllının her ikisi aynı unvanı - kiral unvanını - taşıdığı gibi, her ikisinin de vazifesi aynıdır. Eski Elam'da çift kırıllık vardı. Atina'da, bir dinî memur olarak bulunan kırıllın yanında asıl hüküm süren archon'un bulunması, Romada iki konsül'ün seçilmesi, yukarıdakilere benzetilebilir. Demek ki 6 ncı yüzyılın hem Isparta'da, hem Atina'da, hem Roma'da bir hükümdarın hükmü çift hükümdarla sınırlanırdı. Sonra Roma Kayseri Diocletien kendi yanına bir ikinci August'u koymuştur. Franklarda, kırıllın yanında faal Mayordomus bulunurdu. İranda Şahın yanında önce, Rüstem gibi kuvvetli bir pehlivan, sonra Vezir bulunuyor. Japonyada, İmparatorun yanında Şogun, İngilterede kırıllın yanında Başvekil, yani, sembolik, devamlı hâkimin yanında asıl siyasa ile yakından ilgili değişen hâkim bulunuyor. Demek ki çift hükümdar sisteminin temelinde pek eski bir bilgelik bulunmaktadır. Çift hükümdarlığın zaman ve mekândaki türlü türlü şekillerinde müşterek bir görüş altında toplamak henc henüz mümkün olmamıştır; ancak, diyebiliriz ki, bizce tanınmış olanlar arasında görünüşe göre İç Asya-Türk âdeti Budiste en yakını olduğu gibi, Buda'nın iki sınıf sistemine, düalizmasına, totemizmasına, şamanizmasına uygun olanıdır. Bununla sosyal ve dinî tasarıların pek eski bir bütünün, Budizmanın köklerinden biri olduğu meydana çıkarılmış oluyor. Bunun yanında büsbütün başka neviden bir kök daha vardır: Cengiz han demirci idi: demircilerin, kendilerine mahsus mitolojyaları ve düşünme tarzları vardır. Buda demirci değildi; fakat Hind mitolojyasının başka yerlerinde bir takım tipler vardır ki bu gruba girerler.

En büyük demirci şahsiyeti, demirci Kawedir; Kawe, kiral Çohok'a karşı kahraman Feridun'a yardım etmiştir; Çohok bir yılan demonu idi; Her gün yılanları için insanlar keserdi. Çohok işi o kadar azdı ki, Feridun'la Kawe'nin idaresi altında bir isyan patladı. Kawe'nin meşinden demirci önlüğü Perslerin sancağı oldu—ta ki Araplar gelip onu yok ettiler. Perslerin bir handanı, Kawe'nin adını aldı; fakat çocuklarından hiç bir yerde bahis yoktur.

Burada da gene eski bir çift kiralık karşısında mıyız? Kawe, bilge demektir. Aynı kelime Hindistan'da ihtiyar rahiblerin, bilhassa bizce pek tanınmayan bir ateş rahibi ailesinin - Brigu ailesinin - unvanıdır; bu Brigu adı, "alevli" diye tefsir edilmektedir. Eski Hind mitologyasında İndra, Feridun gibi yılanlara karşı savaşır; silahı olan gök gürültüsü kazığı, bu ailenin üyelerinden olan Usanas Kavya tarafından kendisine verilmiştir. Fakat, demirden bir silahın yahut pirinçten bir silahın dövülmesi mi yoksa taştan bir silahın yapılması mı, yoksa başka bir şey mi bahse mevzudur, bunu bilmiyoruz. Daha sonra gelen Hind mitologyasında bu adam, yani Usanas Kavya, ta ezeldenberi tanrılara karşı savaşan demonların (Cinlerin) veziri - yani ikinci hükümdarı - olarak görünmektedir. Hindlilerde Tanrılarla Demonlar arasındaki zıtlık, Türklerde beyaz ve siyah tanrılar arasındaki zıtlığa eşittir; bu zıtlık İranda da görülür; ancak İran'da tersinedir; Hindlilerin Tanrı diye alıp Deva adını verdikleri varlıklar, İranlılarca demondurlar. O halde, yılan demon Çohok'un karşısına çıkan ihtilâlcî Kawe'ye karşı Hindde bir demircinin, iyi tanrılara karşı ihtilâlcî ve demonların yardımcısı sıfatıyla çıkmasını beklemek gerekir, gerçekten de öyledir; böyle bir efsane vardır. Maya vakıa demirci değildir; fakat Hind mitologyasının yapıcı ustası ve maharetli zenaat sahibidir; Maya, tanrılarının tarafını değil, demonların tarafını tutar: hattâ Maya bir kere de tanrılara karşı galip çıkmak fırsatını bulmuştur! Süryaprabha adlı bir insan, müthiş bir sihirbaz olmuş, bütün dünyayı fethetmişti; tanrılar evrenini de fethetmek istiyordu, bunun için Maya ile birleşti, onu akıl hocası olarak yanına aldı; her ikisi bir arada tanrılar kiralı İndra'ya karşı galip çıktı.

Bu Maya hakkında bir de şunu anlatırlar: bir ormanda yaşarmış; orman bir kahraman tarafından tutuşturulmuş, ormandaki bütün varlıklar yanmışlar; yalnız Maya kurtulabilmiş; bu yangın efsanesi, bütün Türkler ve Moğollarca pek eski menşe efsanesi olarak tanınmış bir motife götürmektedir: atalar, bir vadide demir döverlermiş; vadi dar gelmiş ve atalar, kendilerine yol açmak için bir dağı eritmek zorunda kalmışlar; yani müthiş bir demirci ateşi yakmak lâzım gelmiş. Bunu şu Hind efsanesi ile karşılaştıralım: Hind'de bugün de iptidai demirci olarak Asur'lar yaşamaktadır. Bunlar Hind iptidailerinin arasında, kabilenin her ferdi demir elde edecek ve demiri işleyecek surette bir zanaatle uğraşan biricik kabiledir. Bu sosyal özellikte de bu Hind iptidailerinin, Ortaçağ başlarındanberi haklarında bu gibi haberler bize ka-

dar gelen iptidai Türk kabilelerine benzerler. İşte bu Asur'ların şöyle bir menşe efsaneleri vardır: Durup dinlenmeden maden dövmeleleriyle ateşlerinin dumanı ile bunlar tanrıyı rahatsız etmişler. Onun için tanrı bir kale yapmış; bütün Asurları bu kaleye çağırmış, onlar gelince, kendisi kaleyi gizlice terketmiş, kaleyi kilitlemiş ve ateşe vermiş. Yalnız bir çift Asur dışarda kalmış ve bugünkü Asur'ların atası olmuştur.

Bu efsane, pek yayılmış yangın efsanelerile karşılaştırılmalıdır. Demirciler, efsanelerinde ateşten söz ediyorlar; onlar da tıpkı Türkler gibi kötümser bir eda ile... Vadiden eriyip çıkan Türkler, Avar'ların demirci köleleri oldular. Hind iptidai demircileri, haklarında başka bir şey bilmediğimiz, yalnız Tirki dindiğini duyduğumuz bir efendi budunun köleleri idiler. Demek ki bu budunlar, demircilikleri içinde bahtsızdılar, başkalarının işçi köleleri idiler; onun içindir ki menşe efsaneleri bu kadar gamlıdır ve ataların sıkışık durumlarından ve onların yaktıkları dehşetli ateşten behseder. - Grekler, demiri, Pontus'da, bugünkü Samsun civarında yaşamış ve demircilikten başka hiçbir şeyle meşgul olmamış olan Khalib'lilerin keşfettiklerini söylerler. Grekler, bunların ne çoban ne de köylü olduklarını, yalnız demirci olduklarını açıkça söylerler. Bunun dışında Khalib'liler hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyebiliriz ki Grek ve Germen demirci şahısları da efsanelerde trajik bir şekilde azab çekmektedirler. Grek demirci tanrısı Hephaistos topallardı; bütün tanrılar da onun bu haline gülerlerdi. Ares onun karısını baştan çıkardı; Hephaistos da acı şekilde öc aldı. Germen efsanesinin demircisi Wieland bir kıralın kölesi olmuş; o da Wieland kaçmasın diye onun bacak adelesini kesmiş; fakat Wieland kıralın iki oğlunu öldürmüş; kızını kirletmiş ve sunf kanatlar takıp kaçmıştır. Demirci, Afrika iptidailer arasında korkulan bir varlıktır. Onun sihrî kuvvetinden korkulur, çünkü ancak bir sihirbaz demiri işliyebilir. Fakat İç Asyada demircilik, şamanlığa sıkı sıkıya ilişkilidir. Şaman libasının üzerine demirden parçalar takılmaktadır. Şamanlarla demircilerin menşeleri aynı sihrî menşedir; İskit'ler gökten gelen ve gökteki demirciler tarafından yapılmış edevatın sözünü ederler.

Demircilik, prehistorya bakımından, şamanlıktan daha gençtir. Bilhassa doğrudan doğruya demir madeninin kendisini işliyen demirciler Önyasyada ancak İsa'dan önce aşağı yukarı 1000 yılı civarında görülmektedir; Türk ve Hind demircileri ise bunlardan da daha genç olmak gerek. Demir çağı, bütün kültür ve tekniğimiz için esastır, çünkü şimdi demir çağının en yüksek noktasını yaşamaktayız; bizim sanayimiz, Önyasyada belki Khalib'ler tarafından başlanan demir işçiliğinin bir devamıdır. Aynı zamanda eski efsanelere göre demircilikle beraber giden dertler bizde de vardır, çünkü bizim bugünkü sosyal meselemiz, proleterya ve kitlenin dertleri meselesi, o zamanki demirci dertlerinin devamıdır. Demircilik ağır bir iştir. Arada gelip geçmiş bütün çağların zenginleri, asilzadeleri, kendi silâhlarını yapmak işini

kendileri başarmamış, bu işte fakirleri çalıştırmışlardır. Ancak demirden silâhlar çıktığı zamandanberidir ki bütün budunların fethi, boyunduruk altına alınması gibi şeyler vardır. Öte yandan, ancak demir çıktığındanberidir ki iyi bir sapan yapılabilir; demek ki demir çağının başı, cihan tarihi için fevkalâde önemlidir.

Dolayısıyla demir çağı, Budizma için de önemlidir. Çünkü demir çağı, ihtimal ki Buda'dan az zaman önce, pirinçten silâhlarla Hindi istilâ etmiş olan Aryalılardan az zaman sonra Hinde girmiş olacaktır. Demek ki Buda çağının tarihî şehir kültürünün yükselmesinde rol oynamış ve Buda'nın oynadığı sosyal rolda önemli bir yer tutmuş olacaktır. Buda, eziyet çeken halka, felâketinden kurtuluşu vadeliyordu; halkın eziyeti şüphesiz yalnız ruhtan gelmiyordu, sosyal nevidendi. Halk bu devrede ilk olarak Hind'de yığınla budunları ve kabileleri boyunduruğa sokmuş olan ve bunu yüksek silâhları sayesinde sağlamış bulunan Aryalılardan çekiyordu.

Aryalıların başlıca mesleği, sığır ve at yetiştirmektir. Onlara mahsus bir silâh olan savaş arabaları için ata ihtiyaçları vardı; asıl servet olarak da pek çok sığırları vardı. Aryalı efendiler, şövalye gibi yaşıyor, sürülerini boyunduruk altında bulunan çobanlara baktırıyorlardı; ara sıra sürüleri teftiş ediyor, yahut komşunun sürülerini gaspediyorlardı; bunlardan savaşlar doğuyordu; işte bu eski kabadayılardan kahramanlığı bu savaşlarda kendini gösteriyordu. Ziyafetlerinde, bu eski Aryalılar sürülerle sığır eti yerler, daha doğrusu sığırları, tanrılarına kurban ederler, arkasından da yerlerdi. Yemekte sarhoşluk veren içkilerini de içerlerdi; efendilerin, yani savaşçılarla rahiplerin dostça iştirak ettikleri şölenleri karakterlendiren unsurlar, sığır kurbanları ile sarhoşluk veren içkilerdir.

Hindin en yayılmış olan çoban kastı kendine has bir ad taşımaktadır. Aynı ad, Aryalıların eski destanlarında, vahşi bir kabilenin, destanlardaki kahramanlara düşman kimselerin adı olarak geçiyor, ihtimal ki bu, Aryalı olmıyan bir çoban kabilesinin adıdır. Onun için ben de şöyle farzetmekteyim: İhtimalki Buda'nın budunu -Totemizması, Şamanizması ile- aslında bir avcı ve çoban kabilesi idi. Fakat Buda'nın zamanında yalnız bir tek kabile olmaktan çıkmış, üstelik bir takım kollara da ayrılmış bulunuyordu; öyle ki bu çobanların bazıları zengin bir efendi hayatı yaşıyor ve pirinç ve buğday yetiştiricilerinin bir karışması olarak düşünmemiz gereken köylüler üzerinde bir üst tabaka teşkil ediyorlardı. Çobanlar her halde sık sık köylülerin üzerinde üst tabakayı teşkil etmişlerdir. Şimdi, Aryalılar hem türlü tarih öncesi köylü tabakası, hem de eski çobanların üzerinde, üst tabakayı teşkil etmişlerdir. İşte bu üst üste gelmedendir ki asıl Hindlilik doğmuş ve Hindin, o zaman kast sistemi ile halline uğraşılacak derdleri doğmuştur. Fakat şüphe yok ki - bilhassa şehirlerde - işi barışla halletmeğe muvaffakiyet elvermemiştir. Savaşçılar, rahiplere karşı cenkettiler; köylülerle çobanlar, Aryalı efendilerin boyunduruğu altında sessizce

azab çektiler, tam o sırada çobanlar Buda'nın şahsında bir müdafilerini buldular. Buda kanlı hayvan kurbanları için, günahdır! diyordu, Sarhoşluk veren içkili kurbanlar için de keza!. Brahman feylesof ve mistiklerin, kahramanlık ülküsü peşinde koşan eski prens ve savaşçı tiplerinin muarızı Buda, Aryahların kurbanları aleyhinde de bulunuyordu, demek ki o, eski Arya kültürünün, tasavvur edebileceğimiz en şiddetli düşmanıdır.

Fakat bununla o, Hind'de yalnız değildi; çobanların kahramanı, güya din kurucusu ve kurtarıcı Krişna - ki onun zamanını ve gerçekliğini henüz meydana çıkaramıyoruz - bugün bile bir çok tâbii bulunan Krişna, hemen hemen aynı şeyleri vaaz ediyordu. Ve daha batıya doğru bakarsak, İranın Saratustra (Zerdüşt) sını görürüz.

Zerdüşt de, aşağı yukarı Buda ile aynı zamanda, tıpkı onun gibi kanlı kurbanlara, sarhoşluk veren içkilere lânet etmektedir. Zerdüşt, şimdiye kadar daima eski Veda dini ve edebiyatına benzetilmiştir, çünkü dil bakımından birbirlerine gerçekten benzerler. Fakat karşılaştırmada şekle değil, muhtevaya bakmalı! O zaman görülür ki Zerdüşt çağdaşı Buda gibi, eski Arya dininin muarızıdır ve gene onun gibi Aryahlar tarafından boyunduruğa vurulan tarihten önceki çobanların kalbine göre konuşuyor.

Bilhassa mitologya alanında, Hind ve İran'ın tarihten önce tabakaları arasında büyük uygunluklara şahit olmaktadır. Her iki kültür de dört devreye ayrılan ve hepsi birden 12.000 yıl tutan bir Acun tarihine inanıyor. İlk devre cennet gibi güzel bir yaratma devresidir, İkinci devrede dünya bozulmuştur, üçüncüde iyi tanrılarla kötü demonlar arasında savaşlar olmuş; üçüncü devrenin sonunda din kurucusunun (Buda, Krişna yahut Zerdüşt'in) ruhu gökten yere düşmüş, savaşmış ve ölmüştür.

Zerdüşt ile Krişna, düşman eliyle öldürülmüştür. Şimdi dördüncü devrede yaşıyoruz, bu devrenin sonunda bir mesih, bir kurtarıcı peyda olacak ve gittikçe bozulan bu dünyayı cennet haline sokacaktır. Bu dört çağ kuramı, İran'dan Greklere gelmiştir; meselâ, efendilerin haksızlığından şikâyet eden Hesiodos'da geçmektedir. Gittikçe kötüleşen dünya çağlarının ifade ettiği kötümserlik ve sonundaki mesih ve kurtuluş tasarıları, baskı altında bulunan bu insanların dinini karakterlendirmektedir, hem burada baskıyı yapanlar, hep Aryalardır; çünkü Aryahlar Hellâs'e de barbar insanlar olarak girmiş, eski, tarihten önceki yüksek kültürleri yok etmişlerdi. Her üç memlekette de: Yani Hind'de, İran'da ve Hellâs'da, bu eski kültürlerin yavaş yavaş kendilerine gelmeleri ve Aryalı efendilerin mükemmelliğinden şüphe etmeleri birkaç yüzyıl sürmüştür.

Daha ileriye gidip Yahudileri de düşünce çevremize sokabiliriz. Yahudiler gayet geniş mikyasta Asurilerin baskısını çekmişlerdir. Aryalı olmyan Asuriler, Aryahlardan cenk arabasını, atı almış ve feth yöntem-

lerini öğrenmişlerdi. Böylece Jerusalem (şimdiki Kudüs) harap olmuş, Yahudiler sürgüne götürülmüştür; Yahudiler arasında da ilk büyük peygamberler, sürgünde peyda olmuşlardır: bunlar, tazallümlerle kötümserliği ilân etmişlerdir. Nihayet Kyros Yahudilere erkinliklerini bağışlamıştır. Bu devrede uzak Çinde de iç Asya'dan gelen binici budunların müthiş fatihler olarak göründükleri, eski köylüleri istibdat altına aldıkları, sonra son devirde mazlum halkın feylesoflarının kendi kültürlerini, vahşi fatihler karşısında bir bakımdan iddia edebildikleri, isyan edip, gelecek yüzyıllar için Konfüçianizma ve Taoizma dinlerini tesbit ettikleri tahmin edilebilir. O halde, İç Asya çekirdeğinin etrafındaki bütün kenar kültürlerde aşağı yukarı İsa'dan önce 6-7 nci yüzyıllarda, İç Asya atlı çobanlarının zulmüne karşı ihtilâl olarak bir peygamberler devresi baş gösterdiğini kabul etmek haklı olur. Sonra, ön Asya'nın Mitra dini bu harekete dayandırılabilir. İçinde şamanist unsurlar bulunan bu din, az kalsın Avrupa'nın dini olacaktı. İsa da bu peygamberlerin bir halefinden başka birşey değildir; İsa, yani ölmek zorunda olan havarilerini Buda gibi yola çıkararak ve Buda'nın karşısına Brahmanların çıkması gibi, karşısında Yahudi "Pharisien",leri gören Mesih, bir de Aesop ve kıssa şeklinde edebiyat, bu harekete ircâ olunabilir. Aesop köle idi. Hikâyeleri efendilerin tenkididir. Efendiler birer hayvan olarak temsil edilmişlerdir. Amacı, tenkidin fazla kaba ve açık olmamasıdır; bir de böylece pek eski totemist hayvan hikâyelerine bağlanmaktadır. Hellas ve Hind de bu gibi hikâyeler arasında şaşılacak uygunluklara rastlanıyorsa, bunun sebebi, hepsinin ana yurdunun ön Asya'da bulunması, daha doğrusu, Hind'de de bulunan tarihten önce çoban tabakası olmasıdır; Hesiodos'un dört dünya çağı fikrini sokması gibi bunu da Aesop, Hellas'a sokmuştur.

Demek oluyor ki Buda: pek eski Şamanizmaya, ağaç totemizmasına, iki sınıf sistemine, çift kırallığa, sonra, köle hayatı yaşamak zorunda bulunan tarihten önceki demircilerin Kragediyalık düşüncesine, son olarak da baskı altında bulunan ve azaplarını dört çağ fikrinde ve mesih tasarısında terennüm etmeğe gayret eden eski çobanların düşüncesine dayanıyordu. Buda'nın zamanında eski Aryalı efendilerin hâkimiyeti, bir takım birleşmeler yüzünden azalmış yüksek mevkileri, iklim ile savaşlar, yabancılara ve kendi Brahmanlarına karşı cenkler yüzünden zayıflamıştı. Temelleri olan köy, artık devletlerin biricik temeli olmaktan çıkmış, şehir önem kazanmağa başlamış, şehirliler şüpheli, münakaşayı öğrenmeğe başlamışlar, halk servetini sığır sürülerinde çarçur eden asilzadeler tarafından sömürülmüştü. İşte o zaman Buda, bir ihtilâlcilik olarak meydana atıldı; kırallar, onun gözüne girmek için rekabet etmekte ve onu yolundan alıkoymak için ellerinden geleni yapmakta idiler. Fakat o, prenlere, köylülere karşı dinini ve felsefesini öğretiyordu: Hiçbir köylü, yahut savaşçı, yahut kurban rahibi Budanın tevekkülcü akidesine göre, saadete erişemez. Onun için de

ancak az sayıda prens: meselâ akıllı Aşoka yahut yabancılar, yahut da Menander veya Kanişka gibi Brahman düşmanı prensler Budizmayı tutmuşlardır. Halbuki, öte yandan Upanişad'ların mistikleri, eski materialistlerle Samkya feylesofları, yani bütün eski Brahman düşünürleri, ahlâk fizik-ötesinin dikkate değer temeli olarak, kıralların zulümlerine mazeretler bulmayı ileri sürüyorlardı.

O halde Buda bir aydınlatıcı, bir ihtilâlcî idi, fakat kanlı bir sokak savaçısı değildi. Topluluğun teşkilâtına hemen hemen hiç karışmamıştır. Kast sistemine, ancak doğudan Brehmen olan bir kimsenin başka bir kasta nazaran din bakımından imtiyazları olmasını reddettiği miyasta hücum etmiştir. Brahma'nlar, Sudra'ların yani en aşağı kastın, kutsal metinlerin sözlerini işitmesini, tapınaklara ayak basmasını ve yoga ile meşgul olmasını yasak ederler. Buda ile Krişna ise en aşağı bir kimsenin bile dinin kutundan payı olması gerektiğini ilân etmişlerdir. Bu hayatta sefiller, hallerinin Buda tarafından kılgın olarak düzelmesini bekliyecek duruma girmişlerdir. O, İsa gibi: Benim devletim, bu dünyada değildir, diyebilirdi. Bu Peygamberlerin zamanından bugüne kadar, din yer yüzünün pek büyük alanlarında fakirin tesellisi olagelmıştır. O zamandanberi yer yüzündeki hayatın değeri, öteki hayatın yanında küçük görülmektedir. Ve ancak Fransız ihtilâlinde önceki aydınlanma devri, Nietzsche'nin, Feuerbach'ın aydınlanmasıdır ki bugünkü cihan buhranında gözleri dünyadaki hayata çevirtmişlerdir.

Buda, kitlelere ruh sükûneti verdi, tevekkülcü ahlâkı ile onların memnunsuzluklarını yatıştırdı ve kötü insanın: Rahip olsun, Prens olsun, cimri bir zengin olsun, ne olursa olsun cezasını, ruh göçünün adaleti sayesinde, öteki ömürde göreceğini vaazetmiştir. Buda bir Peygamber sıfatıyla her şeyi bildiğine dair herkesi inandırmış, alın yazısının, her hangi bir insan tarafından görülemeyecek olan gidişini gördüğünü, bildiğini iddia etmiştir. Onca ölümlü insan dünyanın sırlarını soruşturmamalı, Buda'ya inanmalı, şüphe etmemeli, münakaşa etmemelidir. Zira münakaşa, ancak heyecan verir ve ruh sükûnetine götürmez. İnsanın her şeyi bilmesi lâzım değildir. Hırsla bir şey peşinde koşmamalı, Aesop'un hikâyesinde, yüksek asmada gördüğü üzüm salkımlarından vaz geçen tilki gibi, hiç bir şeyi istememelidir. İnsanlar kitlesine, Buda, gelecekteki Mesih ile, binlerce yıl sonraki kurtuluşla teselli vermiştir. Fakat biri acunun acıları altında fazla ezilirse ona, hemen kurtulma imkânını vaadetmiştir. Bütün dünyanın hiçliğini kim tam olarak kavramışsa, o - Budanın kendi sözüyle - "uyanabilir.", Upanişad feylesofları bu dünyanın hiçliğini, uyanıklık dünyasının rüya dünyasından daha önemsiz olduğunu ve görünüşte uyanık olanın gerçekten uyumakta olduğunu göstererek anlatmışlardır. Buda rüya ve dalâletten uyanmakla kurtuluşu, bir olarak göstermiştir. Uyanan, yahut uyanmak isteyen, serseri ve dilenci olarak vatan-

sızlık diyarına gitmeli, iptidaf bir göçebe gibi yaşmalıdır; fakat gerçek iptidafîlik bir daha bulunamayacak bir şey olduğundan, tabiata olan bu sevgi, romantik bir sevgidir ve hayal sukutuna uğramış şehirliyi karakterlendirir. Dolaşmak, hemen hemen hiç yerleşmemiş çobanlar olan eski Aryalılara bir saadet olarak görünüyordu, eski bir efsanede tanrı İndra'nın kendisi bir bahtsız güneşin ezelden beri dolaşması gibi gezip dolaşmayı salık verir. Buda'nın zamanında gayet büyük ormanlar ve iptidafiler vardı. Budist keşiş işte bu ormanlara tekrar dahiyor.

Buda zıtlıklarla dolu bir çağın adamı idi. O zamanlar her alanda savaş vardı. Kendisi de zıtlıklarla dolu kalmıştır. O, ihtilâlcî olmakla beraber prenslerin otoritesine dokunmamıştır; onlara, bedbaht diye acırdı, yani köylüye acıdığı gibi acırdı, fakat fakirlerin, dilencilerin zanaat erbabının acılarını gözden kaçırdı; Buda, bir yandan dünyanın hiçliğinin bilgisi her ferdi selamete götürür, öte yandan da, her şeyin sonuna kadar bilgisi imkânsız ve lüzumsuzdur derdi, böylece de çelişmeye düşerdi. Çelişmede şu idi: Bir yandan iptidaf dolaşmanın romantizmasını vaazederken, öbür yandan aydınlık getiriyordu, eski batıl inançları filan . . . reddediyordu. Meselâ psikoloji alanında şaşılacak derecede aydıdı, materyalist değildi, fakat ruhun gerçekliğini inkâr ediyordu, ruh önce bedenden ve beden ve zihin fonksiyonlarından biraz farklı idi. Ona Behaviorist denebilir. Modern Behaviorist zihin fonksiyonlarını, bedeninin, sınırların, beynin, uyarılara tepkisi olarak görür. Buda da da tıpkı öyledir. Üstelik nominalistti del... ölümlü nesnelere pay aldığı ölümsüz ideallerin varlığını inkâr ederdi. Avrupa'da, orta çağda, realistler, nasıl Eflâtunculuğu Hıristiyanlıkla birleştirmeye uğraşırlardıysa, ve nasıl cismanî tabakadan profesörler, cismanî külliyelerde onlara karşı nominalizmayı, yani genel kavramların gerçek olmadığını ileri sürerlerdiyse, Buda da şehirli bir nominalistti, bununla beraber eski mânada bir sofî idi. Aryalıların tanrılarının varlığını inkâr etmiyordu, yalnız şu kadar diyordu ki insan, erkin ve ahlâklı bir varlık sıfatıyla, bu tanrılara üstündür; yani yalnız insan oğlu kurtuluşa erişebilir; tanrılar ise, aynı kurtuluş yolunda gitmeden önce ölmeli ve insan olarak tekrar dirilmelidirler. Buda gerçekten yaşamış bir şahsiyettir; her halde bir dahidir. Bu itibarla bütün dahiler gibi, psikologların gözünde normal dışı, yani hasta şahsiyetlere benzer bir şahsiyettir. Modern bir psikoloğun Hölderlin gibi bir şair ve mistiki karakterlendirmek için söylediği sözler, Buda için de iyiden iyiye söylenebilir. Tarihin gidişinde dahiler önemlidirler, fakat düşünceleri için olgun olmıyan bir zamanda yaşarlarsa, verimli olmazlar. Buda, çağının bir ürünüdür, o çağın öteki kültürlerinin ürünü peygamberler gibi. Bu zamanda yeni devletçilikle halk, şehir ile köy, silâhlarda ve makinelerde demir, felsefe ile din savaşmağa, şüphe etmeğe başladılar; daha eski kültürler, ya iptidaf tarih öncesi kültürleridir, yahut da Mısır veya Babil kültürleri

gibi büsbütün başka cinstendir, meselâ felsefeci değildirler. Biz ise bugün 3000 yıllık demir çağının en yüksek, daha doğrusu *dönüm* noktasında, sosyal bakımdan, felsefe bakımından ve kılğın çözüm çareleriyle birlikte yeni bir acun çağı açan buhranı yaşamaktayız.
